

Samling af Afgørelser

DOMSTOLENS DOM (Tredje Afdeling)

22. september 2016*

»Præjudiciel forelæggelse — direktiv 2000/13/EF — mærkning af og præsentationsmåder for levnedsmidler — artikel 1, stk. 3, litra b) — begrebet »færdigpakket levnedsmiddel« — artikel 2 — information og beskyttelse af forbrugerne — artikel 3, stk. 1, nr. 8) — et levnedsmiddels oprindelsessted eller herkomststed — artikel 13, stk. 1 — mærkning af færdigpakkede levnedsmidler — artikel 13, stk. 4 — emballager eller beholdere, hvis største yderflade har et flademål på under 10 cm² — direktiv 2001/110/EF — artikel 2, nr. 4) — angivelse af honnings oprindelsesland eller oprindelseslande — portionspakninger med honning pakket i papkasser og leveret til etablissementer — portionspakninger, der sælges enkeltvis eller udbydes til den endelige forbruger i forbindelse med sammensætningen af færdigretter, der sælges til en samlet pris — angivelse af denne honnings oprindelsesland eller oprindelseslande«

I sag C-113/15,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 267 TEUF, indgivet af Bayerischer Verwaltungsgerichtshof (appeldomstolen i forvaltningsretlige sager i Bayern, Tyskland) ved afgørelse af 11. februar 2015, indgået til Domstolen den 6. marts 2015, i sagen:

Breitsamer und Ulrich GmbH & Co. KG

mod

Landeshauptstadt München,

procesdeltagere:

Landesanwaltschaft Bayern,

har

DOMSTOLEN (Tredje Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, L. Bay Larsen, og dommerne D. Šváby, J. Malenovský, M. Safjan (refererende dommer) og M. Vilaras,

generaladvokat: E. Sharpston

justitssekretær: fuldmægtig K. Malacek,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 28. januar 2016,

* Processprog: tysk.

efter at der er afgivet indlæg af:

- Breitsamer und Ulrich GmbH & Co. KG ved Rechtsanwalt M. Kraus
- Landeshauptstadt München ved S. Groth og K. Eichhorn, som befuldmægtigede
- Landesanstalt für Weinbau und Gartenbau Bayern ved Oberlandesanwalt R. Käß
- Europa-Kommissionen ved S. Grünheid, K. Herbout-Borczak og K. Skelly, som befuldmægtigede,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 5. april 2016,

afsagt følgende

Dom

- 1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 1, stk. 3, litra b), i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2000/13/EF af 20. marts 2000 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om mærkning af og præsentationsmåder for levnedsmidler samt om reklame for sådanne levnedsmidler (EFT 2000, L 109, s. 29) og af artikel 2, stk. 2, litra e), i Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) nr. 1169/2011 af 25. oktober 2011 om fødevarerinformation til forbrugerne, om ændring af Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 1924/2006 og (EF) nr. 1925/2006 og om ophævelse af Kommissionens direktiv 87/250/EØF, Rådets direktiv 90/496/EØF, Kommissionens direktiv 1999/10/EF, Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2000/13/EF, Kommissionens direktiv 2002/67/EF og 2008/5/EF og Kommissionens forordning (EF) nr. 608/2004 (EUT 2011, L 304, s. 18).
- 2 Denne anmodning er blevet indgivet i forbindelse med en tvist mellem Breitsamer und Ulrich GmbH & Co. KG og Landeshauptstadt München (byen München, Tyskland) vedrørende forpligtelsen til på hver af de portionspakninger med honning, der er pakket i papkasser og leveret til etablissementer, at angive oprindelseslandet for denne honning, når disse portioner sælges enkeltvis eller udbydes til den endelige forbruger i forbindelse med sammensætningen af færdigretter, der sælges til en samlet pris.

Retsforskrifter

EU-retten

Direktiv 2000/13

- 3 Følgende fremgik af 4.-6., 8., 14. og 15. betragtning til direktiv 2000/13:
 - »(4) Formålet med dette direktiv bør være udarbejdelse af generelle og horisontale fællesskabsregler, der gælder for alle levnedsmidler, som bringes i omsætning.
 - (5) Særlige og vertikale regler, der kun omhandler visse bestemte levnedsmidler, bør fastlægges inden for rammerne af de bestemmelser, der gælder for disse varer.
 - (6) Alle regler vedrørende mærkning af levnedsmidler bør først og fremmest opfylde kravet om at oplyse og beskytte forbrugerne.

[...]

- (8) En detaljeret mærkning, der angiver produktets eksakte art og beskaffenhed, gør det muligt for forbrugeren at foretage sit valg med fuldt kendskab til produktet og er den bedst egnede, for så vidt som den skaber færrest hindringer for den fri samhandel.

[...]

- (14) Bestemmelserne om mærkning bør ligeledes omfatte forbud mod at vildlede køberen eller at tillægge levnedsmidlerne medicinske egenskaber. For at være effektivt skal dette forbud også omfatte præsentationsmåde og reklame for levnedsmidler.
- (15) Med det formål at lette samhandelen mellem medlemsstaterne kan det bestemmes, at i handelsled forud for salget til den endelige forbruger skal kun oplysninger om hovedbestanddele anføres på den yderste emballage, og at visse obligatoriske angivelser, der skal ledsage et færdigpakket levnedsmiddel, kun anføres i de ledsagende handelsdokumenter.«

4 Direktivets artikel 1, havde følgende ordlyd:

»1. Dette direktiv vedrører mærkning af levnedsmidler, der er bestemt til i uforandret stand at leveres til den endelige forbruger, samt visse aspekter i forbindelse med præsentationsmåde og reklame for sådanne levnedsmidler.

2. Dette direktiv finder ligeledes anvendelse på levnedsmidler, der er bestemt til at leveres til restauranter, hospitaler, marketenderier og andre lignende etablissementer, i det følgende benævnt »etablissementer«.

3. I dette direktiv forstås ved:

- a) »mærkning«: angivelser, oplysninger, fabriks- eller varemærker, billeder eller symboler, som vedrører et levnedsmiddel, og som er anført på emballager, dokumenter, skilte, etiketter eller halsetiketter af enhver art, der ledsager eller henviser til dette levnedsmiddel
- b) »færdigpakket levnedsmiddel«: den salgsenhed, som er bestemt til salg i uforandret stand til den endelige forbruger og til etablissementer, og som består af et levnedsmiddel samt den emballage, hvori det er pakket, inden det udbydes til salg, hvad enten denne emballage omslutter varen helt eller delvis, men dog på en sådan måde, at indholdet ikke kan ændres, uden at emballagen åbnes eller ændres.«

5 Dette direktivs artikel 2, stk. 1, litra a), nr. i), fastsatte:

»Mærkningen og dennes nærmere udformning må ikke:

- a) være af en sådan art, at den vildleder køberen, især:
- i) med hensyn til levnedsmidlets beskaffenhed, og især dets art, identitet, egenskaber, sammensætning, mængde, holdbarhed, oprindelsessted eller det sted, hvor levnedsmidlet kommer fra, fremstillings- eller frembringelsesmåde.«

6 Samme direktivs artikel 3, stk. 1, nr. 8), bestemte:

»Mærkning af levnedsmidler skal på de betingelser og med forbehold af de undtagelser, der er fastsat i artikel 4-17, kun omfatte følgende obligatoriske oplysninger:

[...]

8) Angivelse af det sted, hvor levnedsmidlet har oprindelse eller kommer fra, i de tilfælde, hvor undladelse heraf ville kunne vildlede forbrugeren med hensyn til levnedsmidlets virkelige oprindelsessted eller det sted, hvor levnedsmidlet egentlig kommer fra.«

7 Artikel 4, stk. 2, i direktiv 2000/13 havde følgende ordlyd:

»Ved fællesskabsbestemmelser, som finder anvendelse på bestemte levnedsmidler, men ikke på levnedsmidler generelt, kan der foreskrives flere obligatoriske oplysninger end dem, der er opregnet i artikel 3.«

[...]«

8 Direktivets artikel 8, stk. 2, litra c), bestemte:

»Såfremt en færdigpakning består af to eller flere enkelte færdigpakninger indeholdende samme mængde af samme vare, angives nettoindholdet ved at anføre nettoindholdet for hver enkelt pakning og det samlede antal enkelpakninger. Disse oplysninger er dog ikke obligatoriske, såfremt det samlede antal enkelpakninger er klart synligt og let tælleligt udefra, og såfremt mindst en angivelse af nettoindholdet i hver enkelpakning er klart synlig udefra.«

9 Direktivets artikel 13, stk. 1 og 4, fastsatte:

»1.

a) For så vidt angår færdigpakkede levnedsmidler, skal de i artikel 3 og artikel 4, stk. 2, omhandlede oplysninger være anført på færdigpakningen eller på en vedhæftet etiket.

b) Uanset litra a) og med forbehold af fællesskabsbestemmelser vedrørende angivelsen af nominelle mængder, er det, hvis de færdigpakkede levnedsmidler:

— er bestemt for den endelige forbruger, men markedsføres i et tidligere handelsled end salg til denne, og hvis i dette handelsled salget ikke sker til et etablerment

— er bestemt til levering til etablermenter, hvor de skal tilberedes, bearbejdes, deles eller snittes

tilstrækkeligt, at de i artikel 3 og artikel 4, stk. 2, nævnte oplysninger kun anføres i handelsdokumenterne for disse levnedsmidler, når disse dokumenter, der indeholder samtlige oplysninger vedrørende mærkningen, med sikkerhed enten ledsager de pågældende levnedsmidler eller er blevet fremsendt før leveringen eller samtidig med denne.

c) I de i litra b) omhandlede tilfælde skal de oplysninger, der er nævnt i artikel 3, stk. 1, nr. 1), 5) og 7), samt i givet fald de i artikel 10 nævnte, ligeledes anføres på den yderste emballage, i hvilken levnedsmidlerne præsenteres ved markedsføringen.

[...]

4. For så vidt angår glasflasker beregnet til genbrug, som har en uudslettelig mærkning, og som derfor hverken er forsynet med etiket, halsetiket eller krave, samt emballager eller beholdere, hvis største yderflade har et flademål på under 10 cm², skal kun de oplysninger, der er nævnt i artikel 3, stk. 1, nr. 1), 4) og 5), anføres.

[...]«

10 Direktivets artikel 14 bestemte:

»For levnedsmidler, der udbydes til den endelige forbruger og til etableringer uden at være færdigpakke, eller for levnedsmidler, der pakkes på salgsstedet på anmodning af køberen eller er færdigpakke med henblik på øjeblikkeligt salg, fastsætter medlemsstaterne de nærmere regler for angivelse af de i artikel 3 og artikel 4, stk. 2, omhandlede oplysninger.

Medlemsstaterne kan bestemme, at disse oplysninger eller nogle af dem ikke gøres obligatoriske, når blot oplysningen til køber tilgodeses.«

11 I henhold til artikel 53, stk. 1, i forordning nr. 1169/2011 er direktiv 2000/13 blevet ophævet med virkning fra den 13. december 2014.

Direktiv 2001/110/EF

12 Følgende anføres i femte betragtning til Rådets direktiv 2001/110/EF af 20. december 2001 om honning (EFT 2002, L 10, s. 47):

»De generelle bestemmelser om mærkning af levnedsmidler, der er fastsat i [direktiv 2000/13], bør anvendes på visse betingelser. På grund af den nære forbindelse mellem honnings kvalitet og oprindelse er det et uomgængeligt krav, at der gives fyldestgørende oplysninger om oprindelsen, så forbrugeren ikke vildledes om produktets kvalitet. På grund af de særlige forbrugerinteresser, der er forbundet med honnings geografiske kendetegn, samt hensynet til fuld åbenhed herom, er det nødvendigt, at det oprindelsesland, hvor honningen er høstet, fremgår af mærkningen.«

13 Artikel 1 i direktiv 2001/110 fastsætter:

»Dette direktiv gælder for de i bilag I definerede produkter. Disse produkter skal opfylde kravene i bilag II.«

14 Direktivets artikel 2 bestemmer:

»Direktiv [2000/13] finder anvendelse på de i bilag I definerede produkter på følgende betingelser:

- 1) Betegnelsen »honning« er forbeholdt det i bilag I, punkt 1, definerede produkt og skal i handelen benyttes som betegnelse for dette produkt.

[...]

- 4) a) Det eller de oprindelseslande, hvor honningen er høstet, skal angives på etiketten.

Hvis honningen har oprindelse i mere end én medlemsstat eller i mere end ét tredjeland, kan ovennævnte angivelse dog i givet fald erstattes med en af følgende muligheder:

— »blanding af honning fra EF«

— »blanding af honning fra lande uden for EF«

— »blanding af honning fra lande i og uden for EF«.

- b) I forbindelse med direktiv [2000/13], især artikel 13, 14, 16 og 17, skal de oplysninger, der skal gives i henhold til litra a) betragtes som angivelser i henhold til artikel 3 i nævnte direktiv.«

15 Bilag I til direktiv 2001/110 har overskriften »Navne, produktbetegnelser og definitioner«.

Tysk ret

Reglerne om honning

- 16 § 3, stk. 4 og 5, i Honigverordnung (honningbekendtgørelsen) af 16. januar 2004 (BGBl. 2004 I, s. 92) i den affattelse, der var gældende på datoen for de faktiske omstændigheder i hovedsagen (herefter »honningbekendtgørelsen«), anføres følgende:

»(4) Foruden oplysningerne i henhold til [Lebensmittel-Kennzeichnungsverordnung (bekendtgørelse om mærkning af levnedsmidler) af 15.12.1999 (BGBl. 1999 I, s. 2464, herefter »bekendtgørelse om mærkning af levnedsmidler«)] skal mærkningen af de i bilag I opførte produkter indeholde følgende oplysninger, som skal angives i henhold til stk. 5:

1. Det eller de oprindelseslande, hvor honningen er høstet. Hvis honningen har oprindelse i mere end ét land, kan denne angivelse dog i givet fald erstattes af en af følgende angivelser:
 - a) »blanding af honning fra EF«
 - b) »blanding af honning fra lande uden for EF«
 - c) »blanding af honning fra lande i og uden for EF«.

[...]

(5) [...] Desuden for så vidt angår mærkningen i henhold til stk. 4 finder bestemmelserne i § 3, stk. 3, første og andet punktum, og første del af tredje punktum, samt stk. 4 i bekendtgørelsen om mærkning af levnedsmidler anvendelse mutatis mutandis.«

- 17 Honningbekendtgørelsens § 4, stk. 3, forbyder markedsføringen af de produkter, der ikke opfylder de obligatoriske krav i honningbekendtgørelsens § 3, stk. 4.

Bekendtgørelsen om mærkning af levnedsmidler

- 18 § 1, stk. 1, i bekendtgørelsen om mærkning af levnedsmidler fastsætter:

»Nærværende bekendtgørelse vedrører mærkning af levnedsmidler i færdigpakninger som defineret i § 42, stk. 1, i [Gesetz über das Inverkehrbringen und die Bereitstellung von Messgeräten auf dem Markt, ihre Verwendung und Eichung sowie über Fertigpackungen (lov om markedsføring og levering af måleudstyr på markedet, dets anvendelse og kalibrering samt om færdigpakninger) af 25. juli 2013 (BGBl. 2013 I, s. 2722)], når disse emballager skal præsenteres for forbrugerne [§ 3, stk. 4, i Lebensmittel- und Futtermittelgesetzbuch (lov om levnedsmidler og foderstoffer)]. Med forbrugere sidestilles restauranter, etablissementer og erhvervsdrivende, i det omfang de køber levnedsmidler til forbrug internt i bedriften.«

- 19 Bekendtgørelsens § 3, stk. 3 og 4, bestemmer:

»(3) Oplysningerne i stk. 1 angives på emballagen eller på en vedhæftet etiket på et synligt sted, på tysk, i et let forståeligt sprog, tydeligt læseligt og uudsletteligt. Oplysningerne i stk. 1 kan ligeledes gives på et andet let forståeligt sprog, for så vidt som det ikke begrænser oplysningerne til forbrugerne. Oplysningerne må ikke maskeres eller adskilles fra andre oplysninger eller grafiske elementer. Oplysningerne i stk. 1, nr. 1, 4 og 5, og oplysningerne om kvantitet i § 43, stk. 1, i lov om markedsføring og levering af måleudstyr på markedet, dets anvendelse og kalibrering samt om færdigpakninger angives inden for samme synsfelt.

(4) Som undtagelse fra stk. 3,

1. kan oplysningerne i stk. 1 vedrørende:

- a) individuelle færdigretter, der skal leveres til etablissementer med henblik på indtagelse
- b) færdigpakninger, der skal markedsføres under en sælgers navn eller under en salgsvirksomheds navn, der er etableret i en af medlemsstaterne i Den Europæiske Union eller i en anden kontraherende stat til EØS-aftalen i forbindelse med leveringen til denne
- c) færdigpakkede levnedsmidler, der er bestemt til levering til forbrugerne som omhandlet i § 1, stk. 1, andet punktum, med henblik på tilberedning, forarbejdning, deling eller opskæring [...],

[...]

fremgå af handelsdokumenterne for disse levnedsmidler, når disse dokumenter, der indeholder samtlige oplysninger vedrørende mærkningen, med sikkerhed enten ledsager de pågældende levnedsmidler eller er blevet fremsendt før leveringen eller samtidig med denne. For så vidt angår nr. 1, litra b) og c), skal oplysningerne i stk. 1, nr. 1, 2 og 4 ligeledes angives på levnedsmidlernes yderste emballage. For så vidt angår stk. 2, nr. 3, skal oplysningerne i stk. 1, nr. 1 og 4, ikke fremgå af det samme vindue.«

Lov om markedsføring og levering af måleudstyr på markedet, dets anvendelse og kalibrering samt om færdigpakninger

- 20 I henhold til § 42, stk. 1, i lov om markedsføring og levering af måleudstyr på markedet, dets anvendelse og kalibrering samt om færdigpakninger forstås ved »færdigpakning« emballager af enhver art, som pakkes med produkter uden køberens nærværelse og lukkes uden køberens nærværelse, idet mængden af det indeholdte produkt ikke kan ændres uden at åbne eller tydeligt ændre emballagen.

Twisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

- 21 Breitsamer und Ulrich er en virksomhed, der udøver sine aktiviteter i EU på området for produktion og aftapning af honning, og som bl.a. markedsfører et levnedsmiddel benævnt »Breitsamer Imkergold« (herefter »den omhandlede honning«). Der er tale om en type honning, der pakkes i 120 portionspakninger a 20 gram, som præsenteres i form af små bægre, der lukkes med et påsvejet aluminiumslåg (herefter »de omhandlede portionspakninger med honning«). Disse 120 portioner lægges i en papkasse, som lukkes af denne virksomhed, og sælges til etablissementer i denne form.
- 22 På denne papkasse påføres de obligatoriske oplysninger vedrørende dette levnedsmiddel som fastsat i direktiv 2000/13 og 2001/110, herunder honningens oprindelsesland. De omhandlede portionspakninger med honning er ikke påført sådanne oplysninger om honningens oprindelsesland.
- 23 Den 30. oktober 2012 pålagde byen München Breitsamer und Ulrich en bøde for overtrædelse af de lovbestemte forpligtelser til mærkning, der er fastsat i honningbekendtgørelsen, henset til, at denne virksomhed i det første semester af 2011 havde markedsført honning i portionspakninger, uden at disse var blevet påført oplysninger om denne honnings oprindelsesland.
- 24 Den 5. november 2012 anlagde Breitsamer und Ulrich et anerkendelsessøgsmål ved Verwaltungsgericht München (forvaltningsdomstolen i München, Tyskland) med henblik på, at det blev fastslået, at den ikke havde overtrådt honningbekendtgørelsen ved ikke på hver af de omhandlede portionspakninger med honning at oplyse oprindelseslandet for denne honning. Ved dom af 25. september 2013 frifandt denne domstol byen München.
- 25 Breitsamer und Ulrich iværksatte appel med henblik på prøvelse af denne dom ved Bayerischer Verwaltungsgerichtshof (appeldomstolen i forvaltningsretlige sager i Bayern, Tyskland) og gjorde gældende, at de omhandlede portionspakninger med honning ikke er »færdigpakkede levnedsmidler« som omhandlet i bekendtgørelsen om mærkning af levnedsmidler i den affattelse, der var gældende på

tidspunktet for de faktiske omstændigheder i hovedsagen. Der var nemlig ikke tale om salgsenheder, idet disse portioner leveres i papkasser til etablissementer, der ikke sælger de nævnte portionspakninger.

- 26 Breitsamer und Ulrich har endvidere henvist til et dokument med overskriften »Spørgsmål og svar vedrørende anvendelsen af forordning (EU) nr. 1169/2011 om fødevareinformation til forbrugerne« af 31. januar 2013, der er udarbejdet af en arbejdsgruppe oprettet af Kommissionens Generaldirektorat for Sundhed og Forbrugere og sammensat af eksperter fra medlemsstaterne (herefter »dokumentet fra ekspertgruppen«). I dette dokument punkt 2.1.3, der er offentliggjort på Kommissionens websted, anføres, »at det i betragtning af de forskellige måder, hvorpå levnedsmidler sælges til den endelige forbruger i etablissementer, skal bemærkes, at portionsbægre (f.eks. marmelade, honning, sennep), som tilbydes kunderne i disse etablissementer som en del af måltidet, ikke anses for salgsenheder. I sådanne tilfælde skal oplysningerne således blot fremgå af samleemballagen«.
- 27 Breitsamer und Ulrich har endelig fremhævet, at mærkningen af portionspakninger med honning produceret i andre virksomheder eller hidrørende fra andre medlemsstater end Forbundsrepublikken Tyskland ikke har været genstand for anfægtelse, selv om disse portioner ikke var påført oplysninger om honningens oprindelsesland.
- 28 Landesanstalt für Ernährung Bayern (anklagemyndigheden i delstaten Bayern, Tyskland), der er part i hovedsagen, har gjort gældende, at formålet med EU-retten er at give forbrugerne så fuldstændige oplysninger som muligt om de levnedsmidler, der udbydes, og at de omhandlede portionspakninger med honning ikke mister deres egenskab af »færdigpakket« vare på grund af den omstændighed, at de pakkes i en lukket papkasse.
- 29 Den forelæggende ret har oplyst, at den omhandlede honning henhører under bilag I til honningbekendtgørelsen, der har gennemført direktiv 2001/110 i tysk ret.
- 30 Det er på denne baggrund, at Bayerischer Verwaltungsgerichtshof (appeldomstolen i forvaltningsretlige sager i Bayern) har besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:
- »1) Er portionspakninger med honning, som er pakket i en sekundær emballage, der indeholder samtlige mærkningselementer – inklusive angivelse af oprindelseslandet – og som ikke er bestemt til salg som sådanne portionspakninger enkeltvis til den endelige forbruger og til etablissementer, et »færdigpakket levnedsmiddel« som omhandlet i artikel 1, stk. 3, litra b), i direktiv 2000/13 samt artikel 2, stk. 2, litra e), i forordning nr. 1169/2011, som er omfattet af den tilhørende mærkningspligt, eller er sådanne portionspakninger med honning ikke mærkningspligtige færdigpakkede levnedsmidler, da de ikke udgør en salgsenhed?
- 2) Vil spørgsmålet skulle besvares anderledes, hvis disse portionspakninger i etablissementer ikke kun sælges i færdige retter, som betales samlet, men også sælges enkeltvis?«

Om de præjudicielle spørgsmål

- 31 Den forelæggende ret ønsker med sine spørgsmål, der skal besvares samlet, nærmere bestemt oplyst, om artikel 1, stk. 3, litra b), i direktiv 2000/13 skal fortolkes således, at hver enkelt af portionspakningerne med honning, der udbydes i små bægre, der lukkes med et påsvejet aluminiumslåg, og som pakkes i papkasser, der leveres til etablissementer, udgør et »færdigpakket levnedsmiddel«, når disse etablissementer sælger portionerne hver for sig eller udbyder dem til den endelige forbruger i forbindelse med sammensætningen af færdigretter, der sælges til en samlet pris.

- 32 Det bemærkes indledningsvis, at de omhandlede portionspakninger med honning i henhold til den forelæggende rets spørgsmål kan sælges enkeltvis til den endelige forbruger i etablissemeter, hvilket bestrides af Breitsamer und Ulrich.
- 33 Ifølge Domstolens faste retspraksis er der i denne henseende en formodning for, at de spørgsmål om EU-retten fortolkning, som den nationale ret har forelagt på baggrund af de retlige og faktiske omstændigheder, som den har ansvaret for at fastlægge – og hvis rigtighed det ikke tilkommer Domstolen at efterprøve – er relevante. Domstolen kan desuden kun afvise at træffe afgørelse om en anmodning fra en national ret, hvis det klart fremgår, at den ønskede fortolkning af EU-retten savner enhver forbindelse med realiteten i hovedsagen eller dennes genstand, såfremt problemet er af hypotetisk karakter, eller såfremt Domstolen ikke råder over de faktiske og retlige oplysninger, som er nødvendige for, at den kan give en hensigtsmæssig besvarelse af de forelagte spørgsmål (jf. dom af 5.12.2006, Cipolla m.fl., C-94/04 og C-202/04, EU:C:2006:758, præmis 25, og af 7.4.2016, KA Finanz, C-483/14, EU:C:2016:205, præmis 41).
- 34 Denne formodning for spørgsmålets relevans kan ikke tilbagevises på grund af den omstændighed alene, at en af parterne i hovedsagen har bestridt visse faktiske omstændigheder, som det ikke tilkommer Domstolen at vurdere rigtigheden af, og som er afgørende for fastlæggelsen af tvistens genstand (jf. dom af 5.12.2006, Cipolla m.fl., C-94/04 og C-202/04, EU:C:2006:758, præmis 26, og af 14.4.2016, Polkomtel, C-397/14, EU:C:2016:256, præmis 38).
- 35 Spørgsmålet i det foreliggende tilfælde om, hvorvidt de omhandlede portionspakninger med honning ligeledes sælges enkeltvis, henhører under hovedsagens faktiske omstændigheder, som det ikke tilkommer Domstolen at undersøge.
- 36 På dette grundlag skal de af Bayerischer Verwaltungsgerichtshof (appeldomstolen i forvaltningsretlige sager i Bayern) forelagte præjudicielle spørgsmål besvares. For så vidt angår forordning nr. 1169/2011 råder Domstolen ikke over de faktiske og retlige oplysninger, som er nødvendige for, at den med hensyn til denne forordning kan give en hensigtsmæssig besvarelse af de forelagte spørgsmål.
- 37 I henhold til artikel 1, stk. 3, litra b), i direktiv 2000/13 forstås ved »færdigpakket levnedsmiddel« med henblik på dette direktiv den salgshed, som er bestemt til salg i uforandret stand til den endelige forbruger og til etablissemeter, og som består af et levnedsmiddel samt den emballage, hvori det er pakket, inden det udbydes til salg, hvad enten denne emballage omslutter varen helt eller delvis, men dog på en sådan måde, at indholdet ikke kan ændres, uden at emballagen åbnes eller ændres.
- 38 I henhold til det nævnte direktivs artikel 13, stk. 1, litra a), skal de i direktivets artikel 3 og artikel 4, stk. 2, omhandlede oplysninger være anført på færdigpakningen eller på en vedhæftet etiket, når levnedsmidlerne er færdigpakke.
- 39 I denne henseende bestemmer samme direktivs artikel 3, stk. 1, nr. 8), at til disse oplysninger hører angivelse af det sted, hvor levnedsmidlet har oprindelse eller kommer fra, i de tilfælde, hvor undladelse heraf ville kunne vildlede forbrugeren med hensyn til levnedsmidlets virkelige oprindelsessted eller det sted, hvor levnedsmidlet egentlig kommer fra.
- 40 Ifølge ordlyden af fjerde og femte betragtning til direktiv 2000/13 er dettes formål udarbejdelse af generelle og horisontale regler, der er gældende for alle levnedsmidler, som bringes i omsætning, mens særlige og vertikale regler, der kun omhandler visse bestemte levnedsmidler, bør fastlægges inden for rammerne af de bestemmelser, der gælder for disse varer.
- 41 Det må konstateres, at direktiv 2001/110 fastsætter sådanne særlige regler for så vidt angår honning. I overensstemmelse med dette direktivs artikel 1 gælder det nemlig for de produkter, der er defineret i bilag I dertil. I det foreliggende tilfælde er det ubestridt, at den omhandlede honning udgør et sådant produkt.

- 42 Artikel 2, første punktum, i direktiv 2001/110 bestemmer, at direktiv 2000/13 finder anvendelse på de produkter, der er nævnt i bilag I til det førstnævnte direktiv, på visse betingelser. For så vidt angår artikel 2, nr. 4), litra a), i direktiv 2001/110 bestemmer denne i det væsentlige, at med henblik på direktiv 2000/13, herunder dets artikel 13 og 14, anses en angivelse af honningens oprindelse som en angivelse i henhold til det sidstnævnte direktivs artikel 3.
- 43 Disse bestemmelser forklares nærmere i femte betragtning til direktiv 2001/110, hvoraf fremgår, at »[d]e generelle bestemmelser om mærkning af levnedsmidler, der er fastsat i [direktiv 2000/13], bør anvendes på visse betingelser. På grund af den nære forbindelse mellem honnings kvalitet og oprindelse er det et uomgængeligt krav, at der gives fyldestgørende oplysninger om oprindelsen, så forbrugeren ikke vildledes om produktets kvalitet. På grund af de særlige forbrugerinteresser, der er forbundet med honnings geografiske kendetegn, samt hensynet til fuld åbenhed herom, er det nødvendigt, at det oprindelsesland, hvor honningen er høstet, fremgår af mærkningen«.
- 44 Det følger således af kombinationen af disse to direktiver, at for så vidt angår et produkt, der henhører under direktiv 2001/110, skal angivelsen af honnings oprindelsesland obligatorisk fremgå af færdigpakningen eller af en vedhæftet etiket, idet undladelse af en sådan angivelse under alle omstændigheder kan føre til vildledning af forbrugeren med hensyn til honningens virkelige oprindelsessted eller det sted, hvor den egentlig kommer fra, som omhandlet i artikel 3, stk. 1, nr. 8), i direktiv 2000/13.
- 45 Dette direktivs artikel 1, stk. 2, præciserer, at det ligeledes finder anvendelse på levnedsmidler, der er bestemt til at leveres til restauranter, hospitaler, marketenderier og andre lignende etablissementer, i det følgende benævnt »etablissementer«. I det foreliggende tilfælde er de omhandlede portionspakninger med honning, således som det fremgår af forelæggelsesafgørelsen, blevet pakket i papkasser og leveret til sådanne etablissementer.
- 46 Det skal imidlertid undersøges, om fravigelserne i henholdsvis artikel 13, stk. 1, litra b), og artikel 14 i direktiv 2000/13 kan finde anvendelse under omstændigheder som de i hovedsagen foreliggende.
- 47 For så vidt angår for det første dette direktivs artikel 13, stk. 1, litra b), første og andet led, fastsætter denne bestemmelse dels, at hvis de færdigpakkede levnedsmidler er bestemt for den endelige forbruger, men markedsføres i et tidligere handelsled end salg til denne, og hvis i dette handelsled salget ikke sker til et etablerment, dels, at hvis de færdigpakkede levnedsmidler er bestemt til levering til etablermenter, hvor de skal tilberedes, bearbejdes, deles eller snittes, er det tilstrækkeligt, at oplysningerne i samme direktivs artikel 3 og artikel 4, stk. 2, kun anføres i handelsdokumenterne for disse levnedsmidler, når disse dokumenter, der indeholder samtlige oplysninger vedrørende mærkningen, med sikkerhed enten ledsager de pågældende levnedsmidler eller er blevet fremsendt før leveringen eller samtidig med denne.
- 48 Det må imidlertid konstateres, at disse bestemmelser ikke finder anvendelse under omstændigheder som de i hovedsagen omhandlede. Som det nemlig fremgår af forelæggelsesafgørelsen, præsenteres de omhandlede portionspakninger med honning i form af små bægre, der lukkes med et af Breitsamer und Ulrich påsvejset aluminiumslåg, og som udbydes i uforandret stand til den endelige forbruger i det etablerment, hvortil de leveres.
- 49 Hvis derfor dels disse portioner, der er bestemt for den endelige forbruger, markedsføres i et tidligere handelsled end salg til denne, sælges de nævnte portioner til etablermenter i strid med hypotesen i artikel 13, stk. 1, litra b), første led, i direktiv 2000/13. Dels tilberedes, bearbejdes, deles eller snittes den omhandlede honning ikke af disse etablermenter som omhandlet i dette direktivs artikel 13, stk. 1, litra b), andet led.

- 50 For så vidt angår for det andet artikel 14 i direktiv 2000/13 anføres det deri, at for levnedsmidler, der udbydes til den endelige forbruger og til etableringer uden at være færdigpakkede, eller for levnedsmidler, der pakkes på salgsstedet på anmodning af køberen eller er færdigpakkede med henblik på øjeblikkeligt salg, fastsætter medlemsstaterne de nærmere regler for angivelse af de i dette direktivs artikel 3 og artikel 4, stk. 2, omhandlede oplysninger, og de kan bestemme, at disse oplysninger eller nogle af dem ikke gøres obligatoriske, når blot oplysningen til køber tilgodeses.
- 51 Det er i det foreliggende tilfælde ubestridt, at de omhandlede portionspakninger med honning ikke er pakket på salgsstedet på anmodning af køberen eller er færdigpakket med henblik på øjeblikkeligt salg, hvorfor de i artikel 14 omhandlede situationer ikke er relevante.
- 52 Med hensyn til situationen i artikel 13, stk. 1, litra a), i direktiv 2000/13 afhænger forpligtelsen til mærkning af portionspakninger med honning som dem, der er omhandlet i hovedsagen, og dermed til at anføre oplysninger om honningens oprindelsesland eller -lande i overensstemmelse med artikel 2, nr. 4), litra a), i direktiv 2001/110 følgelig af spørgsmålet om, hvorvidt disse portioner skal anses for at være »færdigpakkede levnedsmidler« som omhandlet i artikel 1, stk. 3, litra b), i direktiv 2000/13.
- 53 I denne henseende følger det af artikel 8, stk. 2, litra c), i direktiv 2000/13, at en færdigpakning kan udgøres af to eller flere enkelte færdigpakninger. Den omstændighed alene, at de papkasser, hvori de omhandlede portionspakninger med honning er pakkes, i sig selv kan klassificeres som færdigpakning, kan således ikke have den konsekvens, at portionspakningerne ikke kan være »færdigpakkede levnedsmidler« som omhandlet i artikel 1, stk. 3, litra b), i direktiv 2000/13.
- 54 I det foreliggende tilfælde opfylder portionspakningerne med honning som de i hovedsagen omhandlede flere af betingelserne i artikel 1, stk. 3, litra b), i direktiv 2000/13 for at kunne betegnes som »færdigpakkede levnedsmidler« i henhold til denne bestemmelse.
- 55 Som det nemlig fremgår af de faktiske omstændigheder, der er gengivet i denne doms præmis 48, er de omhandlede portionspakninger med honning dels bestemt til salg i uforandret stand til den endelige forbruger, efter at det etablerment, hvortil de er leveret, har åbnet papkassen, dels blevet pakket inden udbydelsen til salg, og deres emballage dækker dem helt på en sådan måde, at deres indhold ikke kan ændres, uden at emballagen åbnes eller ændres.
- 56 Det bemærkes imidlertid, at der er uoverensstemmelse mellem de forskellige sprogversioner af artikel 1, stk. 3, litra b), i direktiv 2000/13.
- 57 Den engelske sprogversion (»any single item«) og den polske (»każd(a) pojedyncz(a) sztuk(a)«) anvender således udtryk, der vedrører et enkelt element uden andre kendetegn. Til gengæld vedrører andre sprogversioner af samme bestemmelse såsom den spanske sprogversion (»la unidad de venta«), den tyske (»die Verkaufseinheit«) eller den franske (»l'unité de vente«) ligeledes et enkelt element, men med reference også til begrebet »salg«.
- 58 Det følger af Domstolens faste praksis, at den formulering, der er anvendt i en af sprogversionerne af en EU-retlig bestemmelse, ikke kan tjene som eneste grundlag for bestemmelsens fortolkning eller tillægges større betydning end de øvrige sprogversioner. EU-bestemmelserne skal nemlig fortolkes og anvendes ensartet i lyset af de versioner, der er udfærdiget på alle Unionens sprog. I tilfælde af uoverensstemmelse mellem de forskellige sprogversioner skal den pågældende bestemmelse fortolkes på baggrund af den almindelige opbygning af og formålet med de retsfor skrifter, som den udgør en del af (dom af 27.3.1990, Cricket St Thomas, C-372/88, EU:C:1990:140, præmis 18 og 19, af 15.11.2012, Kurcums Metal, C-558/11, EU:C:2012:721, præmis 48, og af 17.3.2016, Kødbbranchens Fællesråd, C-112/15, EU:C:2016:185, præmis 36).

- 59 For så vidt angår den almindelige opbygning af direktiv 2000/13 bemærkes, at selv om der eksisterer forskelle mellem sprogversionerne af dette direktivs artikel 1, stk. 3, litra b), nævner denne bestemmelse under alle omstændigheder udbydelse til »salg«, uanset om det er på spansk (»puesto a la venta«), tysk (»vor dem Feilbieten«), engelsk (»being offered for sale«), fransk (»présentation à la vente«) eller polsk (»oferowanie na sprzedaż«).
- 60 Det nævnte direktivs artikel 13, stk. 1, om færdigpakkede levnedsmidler henviser ligeledes til »salg« af levnedsmidler. I samme retning omhandler artikel 14 i direktiv 2000/13 den situation, hvor levnedsmidler udbydes til »salg« uden at være færdigpakkede til den endelige forbruger og etableringer.
- 61 Derudover vedrører andre af direktivets bestemmelser »køberen«. Ud over den nævnte artikel 14 fremgår det af det nævnte direktivs artikel 2, stk. 1, litra a), nr. i), at mærkningen og dennes nærmere udformning ikke må være af en sådan art, at den vildleder »køberen«, især med hensyn til levnedsmidlets beskaffenhed, herunder dettes oprindelsessted eller det sted, hvor det kommer fra.
- 62 Det følger derfor af den almindelige opbygning af direktiv 2000/13, at ud over de betingelser, der er fastsat i dette direktivs artikel 1, stk. 3, litra b), vedrører forpligtelsen til mærkning i henhold til det nævnte direktivs artikel 13, stk. 1, de levnedsmidler, der skal udbydes til salg i uforandret stand til den endelige forbruger og etableringer.
- 63 Denne situation kan tage form af et særskilt salg af portionspakninger med honning som dem, der er omhandlet i hovedsagen, til den endelige forbruger i et etablerment, f.eks. i en restaurant eller en kantine.
- 64 En sådan situation foreligger ligeledes, når disse portioner udbydes i sammensætningen af en færdigret, der sælges for en samlet pris, f.eks. som en integrerende del af en menu i et etablerment eller som en del af buffeten på et hotel.
- 65 Således som anført af generaladvokaten i punkt 54 i forslaget til afgørelse dækker den samlede pris nemlig alle de varer og tjenesteydelser, der er nødvendige for leveringen af det pågældende måltid, og den omfatter således de forskellige dele af dette måltid, herunder i givet fald portionspakker med honning som dem, der er omhandlet i hovedsagen.
- 66 Denne fortolkning af artikel 1, stk. 3, litra b), i direktiv 2000/13 understøttes af dette direktivs formål.
- 67 Det fremgår både af sjette betragtning til det nævnte direktiv og af dettes artikel 2, at det er udarbejdet med det formål at oplyse og beskytte den endelige forbruger af levnedsmidler, især med hensyn til levnedsmidlets art, identitet, egenskaber, sammensætning, mængde, holdbarhed, oprindelsessted eller det sted, hvor levnedsmidlet kommer fra, samt dets fremstillings- eller frembringelsesmåde (dom af 23.11.2006, Lidl Italia, C-315/05, EU:C:2006:736, præmis 47 og den deri nævnte retspraksis).
- 68 Som det er anført i ottende betragtning til direktiv 2000/13, kan en i denne henseende detaljeret mærkning, der angiver produktets eksakte art og beskaffenhed, gøre det muligt for forbrugeren at foretage sit valg med fuldt kendskab til produktet.
- 69 Det følger heraf, at dette direktiv kræver, at forbrugeren har ret til en korrekt, neutral og objektiv oplysning, som ikke vildleder (jf. i denne retning dom af 4.6.2015, Teekanne, C-195/14, EU:C:2015:361, præmis 32 og den deri nævnte retspraksis).
- 70 Således som anført i denne doms præmis 43, fremgår det af femte betragtning til direktiv 2001/110, at på grund af de særlige forbrugerinteresser, der er forbundet med honnings geografiske kendetegn, samt hensynet til fuld åbenhed herom, er det nødvendigt, at det oprindelsesland, hvor honningen er høstet, fremgår af mærkningen.

- 71 En sådan angivelse på portionspakningerne med honning som de i hovedsagen omhandlede bidrager således til, at den endelige forbruger for så vidt angår beslutningen om at købe en portionspakning eller om at spise honningen eller ej, når den indgår som en del af en færdigret, der sælges til en samlet pris, kan foretage sit valg med fuldt kendskab til produktet.
- 72 Det skal tilføjes, at i henhold til artikel 13, stk. 4, i direktiv 2000/13 er det for så vidt angår emballager eller beholdere, hvis største yderflade har et flademål på under 10 cm², kun obligatorisk at anføre de oplysninger, der er nævnt i dette direktivs artikel 3, stk. 1, nr. 1), 4) og 5). Følgelig er angivelsen i denne situation af oprindelseslandet, der fremgår af nr. 8) i den nævnte artikel 3, stk. 1, ikke obligatorisk.
- 73 Alle de berørte parter, der var til stede i retsmødet, har gjort gældende, at den største yderflade på de omhandlede portionspakninger med honning havde en overflade på mere end 10 cm².
- 74 Det tilkommer den forelæggende ret at undersøge, om denne overflade faktisk er større end 10 cm². Såfremt dette ikke er tilfældet, er der i henhold til artikel 13, stk. 4, i direktiv 2000/13 ikke nogen forpligtelse til at anføre oprindelseslandet på portionspakninger med honning som de i hovedsagen omhandlede.
- 75 Såfremt dette er tilfældet, følger det af de ovenstående betragtninger, at hver enkelt af portionspakningerne, der sælges i form af små bægre lukket med et påsvejet aluminiumslåg og pakket i en papkasse, som lukkes af operatøren i levnedsmiddelsektoren og sælges i denne form til etablissementer, udgør et »færdigpakket levnedsmiddel«, der som sådan er underlagt forpligtelsen til at angive honningens oprindelsesland, når disse etablissementer sælger de pågældende portioner enkeltvis eller udbyder dem til den endelige forbruger i forbindelse med sammensætningen af færdigretter, der sælges til en samlet pris.
- 76 Ingen af de fremførte argumenter for, at der ikke foreligger nogen forpligtelse til at mærke portionspakningerne med honning som de i hovedsagen omhandlede, er af en art, der kan rejse tvivl om denne fortolkning.
- 77 Dels fremgår det ifølge et første argument af dokumentet fra den ekspertgruppe, der er nævnt i denne doms præmis 26, at små portionsbægre med honning, der udbydes til den endelige forbruger som en integrerende del af et måltid i et etablisement, ikke anses for salgsenheder, og at angivelsen af denne honnings oprindelse af denne grund alene skal fremgå af papkassen.
- 78 Det er imidlertid tilstrækkeligt at anføre, at dokumentet fra ekspertgruppen ikke har bindende karakter. Dette dokument oplyser i øvrigt selv i dets punkt 1, at det ikke har nogen officiel juridisk værdi, og at fortolkningen af EU-retten i tilfælde af en tvist i sidste ende påhviler Domstolen.
- 79 Dels kan operatøren i levnedsmiddelsektoren ifølge et andet argument påføre hver af portionspakningerne med honning en oplysning såsom »kan ikke sælges særskilt« med den konsekvens, at der i henhold til direktiv 2000/13 ikke er nogen forpligtelse til at oplyse honningens oprindelsesland på hver enkelt portion, når den ikke sælges separat.
- 80 Som det imidlertid er blevet fastslået i denne doms præmis 63 og 64 vedrører forpligtelsen til mærkning af portionspakker med honning som dem, der er omhandlet i hovedsagen, i overensstemmelse med artikel 13, stk. 1, litra a), i direktiv 2000/13 bl.a. den situation, hvor disse portioner skal præsenteres i uforandret stand med henblik på salg til den endelige forbruger i et etablisement, dvs. når de nævnte portioner sælges enkeltvis, eller når de udbydes i sammensætningen af en færdigret, der sælges til en samlet pris.
- 81 Under disse omstændigheder er det ikke nødvendigt at sondre imellem, om salget af portionspakninger med honning såsom dem, der er omhandlet i hovedsagen, foretages enkeltvis eller ej.

- 82 Under hensyn til ovenstående betragtninger skal de forelagte spørgsmål besvares med, at artikel 1, stk. 3, litra b), i direktiv 2000/13 skal fortolkes således, at hver enkelt portionspakning med honning, der udbydes i små bægre, der lukkes med et påsvejet aluminiumslåg, og som pakkes i papkasser, der leveres til etablissementer, udgør et »færdigpakket levnedsmiddel«, når disse etablissementer sælger portionerne enkeltvis eller udbyder dem til den endelige forbruger i forbindelse med sammensætningen af færdigretter, der sælges til en samlet pris.

Sagens omkostninger

- 83 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger. Bortset fra nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Tredje Afdeling) for ret:

Artikel 1, stk. 3, litra b), i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2000/13/EF af 20. marts 2000 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om mærkning af og præsentationsmåder for levnedsmidler samt om reklame for sådanne levnedsmidler skal fortolkes således, at hver enkelt portionspakning med honning, der udbydes i små bægre, der lukkes med et påsvejet aluminiumslåg, og som pakkes i papkasser, der leveres til etablissementer, udgør et »færdigpakket levnedsmiddel«, når disse etablissementer sælger portionerne enkeltvis eller udbyder dem til den endelige forbruger i forbindelse med sammensætningen af færdigretter, der sælges til en samlet pris.

Underskrifter